

Руденко Наталія В. – викладач, СумДУ (Суми)

ПЕРЕКЛАД ФІЛОСОФСЬКОЇ ЛІРИКИ

Філософська поезія – один з поетичних різновидів, що визначається предметом зображення, в основу якого покладена думка-максима, зорієнтована на субстанціональні основи людського буття, яке часто інтегрується соціальними, онтологічними або етичними планами. Проблематика філософської лірики дуже широка, але провідне місце в ній займає осмислення призначення людини, пошуків свого шляху, осяяного високими ідеалами, осмислення протиставлення Добра і Зла в душі окремої людини і в суспільному житті. Визначні історичні події або яскраві факти біографії ліричного героя набувають у філософській ліриці узагальнених рис. Вони є основою символічних образів. Але за всієї узагальненості образів у них завжди відчувається конкретно-історична основа, обумовленість їх світоглядом поета, обставинами його життя [1, 206].

Переклад філософських ідей мовою поезії – це переклад з однієї системи в іншу, з одного виміру в інший. Коли це робиться на мові справжньої поезії, це виглядає не як відбиток впливу, а як відкриття нового: відкриття поетичного і відкриття думки [2, 84].

Перекладені поетичні тексти існують для того, щоб здійснити складний комунікативний процес: духовне спілкування між автором і тими його читачами, що виховані в лоні іншої мови і іншої культури. Поет-перекладач перевтілює духовний зміст явища окремої культури засобами поезії іншої мови, а отже й іншої культури, враховуючи при цьому і тимчасові, і психологічні, і етнічні чинники, так само як і чинник неспівпадіння лінгвокультурної картини світу у природних носіїв обох мов. Поетичний переклад має розглядатися саме як феномен інтерлінгвокультурної, а точніше навіть – інтер-лінгво-етно-психо-соціо-культурної комунікації [3, 107].

Поетичний переклад філософської лірики як і будь-який інший різновид перекладу є перш за все актом міжмовної і міжкультурної комунікації. При передачі поетичної інформації кожна складова частина перекладеного тексту знаходить дійсний зміст саме і лише у складі цілісного тексту і не має самостійного значення. Інформація поетичного тексту чітко поділяється на два принципово різних підвиди: смислову та естетичну. Смилова інформація (віддзеркалення в свідомості реципієнта деякої референтної ситуації) у свою чергу підрозділяється на два різновиди: фактуальну і концептуальну. Проте художній текст містить в собі окрім поверхневої фактуальної інформації і глибинну концептуальну значеннєву інформацію. Вона є концепцією світу, тобто авторським висновком про те, який цей світ або яким він повинен або не повинен бути. Ця інформація завжди імпліцитна за своєю природою і не має власних вербальних носіїв – вона об'єктивується не вербальною формою, а за допомогою фактуального змісту.

Поетичний переклад передбачає включення тексту перекладу в живий літературний процес, в культурну традицію і пам'ять літератури тієї мови, на цей переклад здійснений. Поетичні переклади філософських віршів В. Жуковського, М. Лермонтова багато в чому сформували оригінальну російську поезію першої половини XIX століття, тобто її «Золоте століття». М.В. Гоголь писав в 1846 році про феномен Жуковського: «Перекладаючи, він справляв перекладами такий вплив, як самобутній і самоквітний поет...

Перекладаючи, він залишив початки всьому оригінальному, вніс нові форми і розміри, які потім стали вживати всі інші поети...» [3,110].

З українських перекладачів можна відзначити Петра Тимочка. Серед його перекладів важливе місце займає книга філософських поезій великого німецького поета Й.-В. Гете "Західно-німецький диван". Важливе філософське навантаження у віршах Гете несе на собі образ води. В "Пісні духів над водами" («Gesang der Geister über den Wassern») вода має символічне значення, вона порівнюється з людською душею:

Des Menschen Seele	Душа людини
Gleicht dem Wasser:	Схожа на краплю,
Vom Himmel kommt es,	Що, впавши з неба,
Zum Himmel steigt es,	Здійметься в небо,
Und wieder nieder	Щоб потім знову
Zur Erde muß es,	На землю впасти
Ewig wechselnd [4;78].	У зміні вічній... (4,80)

«Нічна пісня мандрівника» (1780) вважається перлиною філософської лірики Йоганна Вольфганґа Гете. Поезія має два плани: зовнішній, на якому вимальовується величний гірський пейзаж із постаттю подорожнього на його тлі, і внутрішній – слова, адресовані Богом (не названим у вірші) стомленій людині, яка прагне спокою. Зберегти властиву оригіналові рівновагу між цими двома планами – важливе завдання перекладача:

WANDRERS NACHTLIED	На всі вершини
Über allen Gipfeln	Ліг супокій.
Ist Ruh',	Вітрець не лине
In allen Wipfeln	В імлі нічній.
Spürest du	Замовк пташиний грай.
Kaum einen Hauch.	Не чути шуму бору.
Die Vögelein schweigen im Walde.	Ти теж спочинеш скоро -
Warte nur, balde	Лиш зачекай.
Ruhest du auch [1, 208].	(Переклав М.Бажан) [1,209].

НІЧНА ПІСНЯ СКИТАЛЬЦЯ

На шпильях у горах
Спочин.
Вже ніяк порух
Листу з вершин
Спостерегти.
Птаство мовчить серед бору.
Стрінеш-бо скоро
Спокій і ти.

(Переклав І. Качуровський) [1, 209].

ІЗ ГЕТЕ

Горные вершины
Свят во мгле ночной;
Тихие долины
Полны свежей млой;
Не пылит дорога,
Не дрожат листы...
Подожди немного,
Отдохнешь и ты.

(Переклав М. Лермонтов) [1, 209].

Поетичний текст має три аспекти: смисловий, стилістичний і прагматичний. Вони підлягають відтворенню при перекладі, проте, вони ніколи не повинні передаватися зі стовідсотковою точністю [3,121]. Залежно від характеру оригіналу вид адекватності займає певну позицію: при перекладі філософської лірики вимоги до семантичної адекватності є більш ригористичними, ніж при відтворенні символічної поеми. Проте багато чого залежить від конкретної мети перекладача і, зокрема, від того, якій аудиторії він адресує свій переклад. У різних мовах одна і та ж форма може мати різне прагматичне значення, тому бажання відтворити формальні особливості оригіналу (стилістичний буквалізм) шкодить адекватності сприйняття.

При перекладі філософської лірики завдання перекладача полягає у відтворенні естетичного враження, яке справляє оригінал, та філософську концепцію (повідомлення про особливе світобачення автора), закладену в текст оригіналу. Основним принципом перекладу філософської лірики є діалектичний підхід до перекладацької проблеми, що полягає в розумінні того, що неминучі відхилення і додавання при перекладі поетичних текстів мають бути за своєю поетичною вартістю рівноцінними точно відтвореним деталям оригіналу, завдяки чому вони не руйнують естетичну та філософську концепцію автора, а навпаки – допомагають її цілісному відтворенню.

Література:

1. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу: Навч. посіб. – К., 2002.
2. Маймин Е. А. Русская философская поэзия. – М., 1976.
3. Гончаренко С. Ф. Поэтический перевод и перевод поэзии: константы и вариативность // Тетради переводчика. – М., 1999. – Вып. 24.
4. Фон Гете Й. В. Вибрані твори / Відп. ред. О. Жупанський. — К., 1999.